

Trubarjevo prizadevanje za šolstvo

■ **Matija Nared**, dok. znanosti, teolog, vzgojitelj v dijaškem domu.

V zadnjem delu predstavitve Trubarjevega dela na pedagoškem področju pogledimo njegovo prizadevanje za šolstvo.

Trubar je bil že kot navaden protestantski pridigar in zanesenjak zavezan priporočanju šol, kajti Luter je učil, da »Bog ohranja Cerkev skozi šole« (Vidmar, 2005: 46).¹ Ko je Trubar posredoval ponudbo vojvode Krištofa za dodelitev štipendije dvema kranjskima študentoma deželnim stanovom v Ljubljani, ti niso našli primernih kandidatov. Zato je Trubar predlagal, da bi morali v Ljubljani ustanoviti šolo, ki bi vzgajala za vstop na univerzo. S tem je bil Trubar pravzaprav pobudnik stanovske šole v Ljubljani, ki je bila z njegovim prizadevanjem ustanovljena leta 1563. Začela se je kot enorazrednica, vendar je kmalu napredovala, predvsem pod Bohoričevim vodstvom, in postala prava sekundarna šola.

Skrb za šole in uvedba slovenščine kot učnega jezika

Sicer je Trubarjevo delovanje na področju šolstva dobilo svojo posebno obliko v času, ko je postal ljubljanski superintendent – najvišji predstojnik protestantske cerkvene pokrajine. Svoje videnje ureditve je pojasnil v Cerkveni ordninki leta 1564. Latinske in nemške šole naj bi bile v vsakem mestu in trgu, v župnijah pa šole, kjer bi se učili v slovenščini.² Uvedli naj bi tudi začetne osnovne šole.³ Vedeti moramo namreč, da »slovenščine v šoli pred protestanti ni bilo; tudi osnovne šole kot elementarne šole, dostopne vsem dečkom, na Slovenskem do reformacije ni bilo, bile pa so ponekod župnijske, samostanske in mestne elementarne šole, kjer so učence pripravljali na določen poklic ali določeno zaposlitev, kot učni jezik v njih pa so uporabljali latinščino in od začetka 16. stoletja vse bolj tudi nemščino« (Ahačič, 2008: 103). Ta določba pa je bila za 'splošno' slovensko kulturo bistvena in prelomna, kajti Trubar je s tem na formalni, programski ravni uvajal slovenščino kot učni jezik (Ahačič, 2008: 104). Za ustanovitev šole je bila po Trubarjevem mnenju zadolžena oblast. Na podlagi takih Trubarjevih zahtev Vidmar (2007: 127)

ugotavlja, »da je bila Trubarjeva zamisel ljudske šole med najbolj demokratičnimi pedagoškimi idejami v 16. stoletju«.

Trubarjeva diverzija na šolskem področju

Seveda je bilo vse skupaj samo 'programska' podlaga. Dejansko se šole niso ustanovile povsod in tako, kakor si je zamišljal superintendent. Svojevrsten pokazatelj tega je bilo že to, da se knjiga ni smela tiskati v Sloveniji. Za zakone je bil namreč še vedno zadolžen deželni knez, ne pa Trubar. Trubar je s svojo knjigo v Slovenijo pravzaprav uvajal 'parazakone' in zaradi tega ga je deželni knez tudi izgnal, knjigo pa zaplenil (Gerjolj, 2009: 263). Šolski red je urejal imenovanje in vzdrževanje učiteljev ter nadzorništvo, kar je tudi sodilo v pristojnost deželnega kneza. Tudi ko je Trubar živel v izgnanstvu, je bil ves čas pomemben zagovornik šol, saj je s šolsko dejavnostjo ostal še vedno v najtesnejšem stiku. Tudi Cerkevna ordninka, čeprav zaplenjena in uničena, je ostala v zavesti ljudi (in verjetno tudi materialno), kajti sam Trubar je še leta 1575 nanjo opozarjal kranjske duhovnike (Vidmar, 2005: 122).

Težave z učitelji, 'zaledjem' in financami

Koliko šol se je dejansko ustanovilo po Trubarjevih zamislih, se niti ne ve. Težave je predstavljalo vzdrževanje šol in učiteljev. Druga večja težava je bila, kje učitelje sploh dobiti. Prijatelj (1997: 11) navaja: »Po vsej Kranjski, kakor tudi po drugih pokrajinah, ni dobiti učitelja, ki bi znal učence kaj drugega naučiti, kot brati in peti. O gramatiki in drugih stvareh, ki se zahtevajo v tem slučju, razumejo toliko kot nič ...« Vidmar (2007: 127) navaja, da so obstajale ljudske šole v naslednjih krajih: v Mariboru, Krškem, Kranju, Brežicah, Kamniku, Žužemberku, Črnomlju, Metliki, Idriji, Šentvidu na Koroškem, v Beli pri Železni Kapli, v Brežah, Starem Dvoru, Velikovcu in Lendavi. Pri tem pa je videl težavo še v tem, da so bili sloji, ki jim je bila ta šola namenjena, predvsem katoliški. Šole po Trubarjevi zamisli bi morali ustanavljati predvsem protestantski deželni stanovi in plemiči, privrženi novemu gibanju. Največja težava, ki se je pojavljala, pa je bila predvsem finančne narave.

Foto: Karmen Pečarič

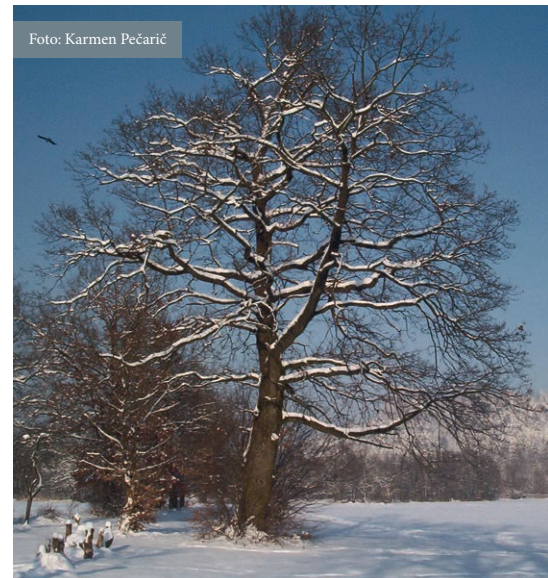

Foto: BS

Stanovska šola v Ljubljani

Protestantska stanovska šola v Ljubljani je bila ustanovljena, kot smo že omenili, leta 1563, sprva kot enorazrednica. To ni bila začetna osnovna šola, saj se je za vstop predvidevalo že nekaj znanja latinskega jezika. Na prošnjo deželnih stanov jo je kot rektor in edini učitelj vodil magister Lenart Budina. Tako je bilo vse do leta 1566, ko so (Trubar in stanovi) določili za rektorja Adama Bohoriča. Bohorič je napisal šolski red, ki je bil prvič sprejet 1575. Po tem redu je imela Bohoričeva šola štiri razrede. Pravzaprav je šlo za večstopenjsko šolo, v kateri so se izpopolnjevali v znanju slovenščine, nemščine in kasneje latinščine. V četrtem, zadnjem razredu so se učenci učili aritmetiko, glasbo, grščino in latinščino (Vidmar, 2005: 122). Poleg teh rednih ur so se lahko najbolj zagnani in nadarjeni učenci učili še splošnih osnov dialektike, retorike, spoznavali naravoslovje in geografijo ter moralno filozofijo in teologijo. Za nameček so lahko proučevali še astronomijo. Če so ljubljanske učne uredbe temeljile na nemških, lahko domnevamo, da so se učenci šolsko snov učili na pamet, kot je bilo to v navadi v nemških protestantskih šolah (Vidmar, 2005: 89). Rektor je učil zadnji letnik, njegovi pomočniki pa so poučevali nižje tri razrede. Med razredi je učenec lahko napredoval po opravljenem preizkusu znanja, ki se je opravljal dvakrat letno. Bohoričeve humanistične ideje je bilo opaziti tudi v določanju kaznovanja; učitelju je namreč priporočal, da je bolje, da se sam »pregreši v tem, da manj kaznuje« (Vidmar, 2005: 126). Kljub vsem naporom pa naj bi bila

stopnja znanja, pridobljena v tej šoli, precej nizka. Za Bohoričem je prevzel rektorstvo Nikodem Frischlin. Svoj red je natančneje vzpostavil po nemških vzorih. Plačevanje šolnine je bilo učencem naloženo glede na premoženjsko stanje staršev. Rektor se ni več toliko posvečal poučevanju, temveč bolj nadziranju. Šola je imela pet razredov, od katerih so bili prvi štirje razdeljeni v oddelke. Kaznovanje je bilo strožje urejeno in določeno. Za Frischlinom je rektorstvo šole leta 1585 prevzel Jakob Pränzelius in ostal rektor do 1595. Kasneje je mesto rektorja začasno spet prevzel Bohorič in nazadnje Engelbert Engel. Šola je delovala do 30. oktobra 1598. Na ta dan so namreč protestantski pridigarji in učitelji morali na ukaz deželnega vladarja nadvojvode Ferdinanda zapustiti Ljubljano.

Trubarjeva skrb za pomoč študentom

Trubar je svoje sodelavce in naslednike vneto spodbujal, da bi se šolali, a pri tem ni šlo brez težav. Glede tega je imel izkušnje z Dalmatinom in svojima sinovoma, ki s svojim znanjem niso mogli prestopiti praga univerze v Nemčiji.⁴ Sam je vedno pomagal študentom po svojih močeh. Ne samo Dalmatinu, temveč tudi drugim; vsem tem je bil »v resnici pravi oče, ki jim je delil pamet in kruh« (Javoršek, 2008: 224). Tako je pri študiju pomagal (poleg že omenjenemu Dalmatinu) še Janezu Weidingerju, Juriju Dienerju, Bernardinu Barbu, Mavriciju Fašanku in drugim. Neutrudno je bilo tudi Trubarjevo zavzemanje za sprejem učenecv s slovenskega področja v samostansko

šolo in za šolanje na tübingenški univerzi (Vidmar, 2007: 123).

Za konec

Širjenje šolstva na Kranjskem takrat kljub zavzetosti slovenskih protestantov ni imelo večjega razmaha. Materialna osnova nemških šol je bilo predvsem razlastnjenost cerkveno premoženje, na Slovenskem pa tega ni bilo. Reformacijsko gibanje pa ni imelo težav samo na finančnem področju. Vidmar upravičeno nakazuje jezikovne težave: prebivalstvo je govorilo pretežno slovensko, jezik izobraženstva in šol je bila še vedno latinščina, višji sloj pa se je praviloma pogovarjal v nemškem jeziku (Vidmar, 2007: 124). In ravno tukaj je bila glavna Trubarjeva zasluga (čeprav je moral Trubar sam pisati svoje zagovore v nemščini in Nemcem!): slovensko ljudstvo je naučil uporabljati svoj jezik v pisni obliki, ki jo je sam tudi oblikoval in ji postavil temelje. Slovence je učil brati in pisati v slovenskem jeziku, česar do takrat ni naredil nihče drug. Povedano drugače: Trubar je dal slovenskemu človeku ne samo ribo (knjigo), temveč – po starem nepisanem zakonu o vzgoji – tudi trnek: abecednik in šolo! Svoje delo je opravil goreče in pogumno. ◀

Viri in literatura

- Ahačič, Kozma (2008): Verske in kulturne dimenzije delovanja protestantskih piscev ni mogoče kar tako ločevati. Intervju – spraševal je Brane Senegačnik. *Nova revija*, št. 312–314, str. 101–115.
- Gerjolj, Stanko (2009): Pedagoška razsežnost Trubarjevih katekizmov. V: *Primož Trubar, Trubarjev simpozij* (2008, Rim), Celje (Mohorjeva družba), Rim (Slovenska teološka akademija), Ljubljana (Inštitut za zgodovino Cerkve pri TF), str. 261–270.
- Javoršek, Jože (2008): *Primož Trubar*. Ljubljana: Slovensko protestantsko društvo Primož Trubar.
- Prijatelj, Ivan (1997): *O kulturnem pomenu slovenske reformacije*. Celovec: Založba Weiser.
- Vidmar, Tadej (2005): *Nastajanje novoveške stopenjske šolske strukture*. Razprave Filozofske fakultete. Ljubljana: Znanstveni inštitut Filozofske fakultete (predvsem od str. 121 naprej).
- Vidmar, Tadej (2007): Šola in komponente vseživljenjskega učenja pri Primožu Trubarju. *Stati inu obstati*, št. 5–6, str. 118–133.

Opombe

- 1 V tem delu proučevanja, še posebej pa pri obravnavanju šol se prvenstveno naslanjam na Vidmarja, in sicer: Vidmar, 2007, in Vidmar, 2005.
- 2 »... v slednjem mestu, v trgu in per sledni fari šulmojstre inu šularje držati, v mejstih inu trgih de se latinsku inu nemšku, per tih farah od farmoštrov, podružnikov inu mežnarjev tu slovensku pismu, brane inu pisane vuči« (navaja Vidmar, 2007: 126–127).
- 3 »Raven tiga en vsaki pridigar inu farmošter ima tudi per suje fari eniga šulmojstra oli mežnarja imejti inu držati, de te mlade hlapčice inu dekllice, purgarske inu kmetiške otroke vuči slovenski brati inu pisati, ta katekizmus zred s to kratko izlago izvuna povejdati« (Vidmar, 2007: 127).
- 4 Dalmatina so začasno poslali v pripravljeno samostansko šolo in na koncu je bil leta 1566 le sprejet na univerzo.